

w to, o czym milczy, wtedy bowiem możliwe będzie dopiero poznanie prawdy na ten temat. Po przeczytaniu tego testu można mieć tylko żal do siebie, że nie można go było usłyszeć w autorskim wykonaniu I. Bukraby-Rylskiej.

Zawarte w książce teksty są bardzo inspirujące i cenne nie tylko dla socjologów, ale także dla wszystkich osób zainteresowanych poprawą sytuacji społeczno-gospodarczej naszego kraju, albowiem kondycja polskiej wsi wpływa na całą naszą gospodarkę i społeczeństwo, dlatego nie można jej traktować marginalnie. Autorka w umiejętny sposób przybliżyła nam tę problematykę, co sprawia, iż zapewne niektórzy z czytelników sięgną po inne pozycje książkowe jej autorstwa.

■ *Wioletta Knapik*

Iwona Massaka, *Muzyka jako instrument wpływu politycznego*, Wydawnictwo Ibidem, Łódź 2009, ss. 472.

Muzyka jako instrument wpływu politycznego Iwony Massaki jest książką osobliwą. Tematyka muzyki jako instrumentu wpływu politycznego w pewnym sensie jawi się naiwną, a zarazem zaskakująco intrygującą i w rzeczywistości ważną. Przede wszystkim jest to publikacja bardzo dobrze napisana, pełna nader niekiedy błyskotliwej interpretacji i skojarzeń, komentarzy i ocen, czasem okraszonych ironią. Jednocześnie autorka zdołała zawrzeć w niej niemały ładunek faktów dotyczących zarówno dawnych dziejów, jak i współczesnych dziejów związanych z wykorzystywaniem muzyki

jako tła do propagandy politycznej, ideologicznej itd.

Nie jest to jednak książka, którą należałoby oceniać zgodnie z regułami uporządkowanego dyskursu akademickiego, ona po prostu do niego nie należy. Jej zadanie jest inne – nade wszystko ma pobudzać do przemyśleń, uświadamiać obecność i wagę pewnych zjawisk. Nie wątpię, że może przy tym pomagać w pogłębianiu istotnej, a nie tylko anegdotyczno-przyczynkarskiej wiedzy o użyteczności muzyki w polityce. Praca ta jest uwarunkowana interdyscyplinarnie – muzykologicznymi, politologicznymi, socjologicznymi, psychologicznymi, semiologicznymi, literaturoznawczymi, teologicznymi, filozoficznymi, kulturologicznymi, komunikologicznymi i historycznymi aspektami. Uważam, iż owa książka zostanie wykorzystana do konstruktywnych dyskusji przez studentów takich kierunków, jak psychologia, socjologia, politologia czy muzykologia, ale także może być wykorzystywana przez słuchaczy szkół biznesu, w których wykłady z manipulacji, promocji, reklamy czy public relations należą do kanonu kształcenia.

W celu czytelnego przedstawienia zawilej problematyki książka podzielona została na XI części-rozdziałów. Nie potrafiłabym zasygnalizować wszystkich, godnych podkreślenia ustaleń poczynionych przez autorkę w częściach monografii. Pozwolę sobie ograniczyć się jedynie do streszczenia pieczołowicie dobranych treści tych rozdziałów, aby zaintrygować potencjalnych czytelników, a tym samym i zachęcić do szczegółowego zapoznania się z tą książką.

W pierwszym rozdziale „Muzyka jako instrument wpływu politycznego” Iwona Massaka zajmuje się omawianiem roli i charakteru muzyki w życiu politycznym krytykując przy tym podejście Eduarda Hanslickiego, który muzykę traktował formalistycznie i nadawał jej potencjalnie służebną i dyspozycyjną rolę, a co za tym następuje – tak traktował też twórców i wykonawców (te aspekty omówiono szczegółowo w rozdziale VI).

W rozdziale II autorka próbuje znaleźć klucz do zrozumienia mechaniki oddziaływań muzycznych. Odwołuje się do badań polskich, brytyjskich i amerykańskich specjalistów w dziedzinie psychologii muzyki. W rozdziale III muzykę rozpatrywano jako wyraz, nośnik i stymulator emocji indywidualnych i zbiorowych w warunkach stabilności politycznej i kryzysów politycznych. Centralna jest tu teza o substancjalnym wymiarze muzyki w polityce. W rozdziale IV muzyka i taniec badane są jako instrumenty komunikacji konstytuujące i utrwalające agregaty zbiorowe. Wskazuje się tu na charakter symboliczny komunikatów muzycznych i – między innymi z tego powodu – tradycyjną użyteczną obecność w różnego rodzaju obrzędach i rytuałach. Wiele miejsca zajmuje tu zatem refleksja o rodzajach, formach i funkcjach różnego typu kultów i rytuałów oraz ich znaczeniu dla kondycji bytów zbiorowych różnego typu, w tym narodów.

Celem postawionym i zrealizowanym w rozdziale V było ustalenie, w jakim stopniu i w jaki sposób skuteczność oddziaływania muzyką na określone grupy społeczne zależy od pojawienia się w nich odczuć, które ujmuje się w kategoriach

swojskości, bliskości, zrozumiałości, tradycyjności. Autorka wyczerpująco odpowiada na postawione sobie we wstępie pytanie. Czy muzyka rodzinna, tradycyjna jest potencjalnie łatwiej i silniej w pożądanym sposobie oddziałująca, czy jest to pogląd stereotypowy, a nie udowodniony?

Muzyka analizowana jest jako instrument legitymizacji, gloryfikacji i konserwacji władzy w rozdziale VI. Porównano przy tym jej skuteczność propagandową w monarchiach europejskich na przestrzeni XV–XIX wieku, we Włoszech za rządów Mussoliniego, w III Rzeszy i ZSRR. I co jest bardzo istotne, autorka ukazała na czym polegało w okresie rozwoju monarchii europejskich i na czym polega obecnie, w dobie rozwoju demokracji i integracji regionalnej, znaczenie muzyki w strategii wojennej, kształtowaniu stosunków międzynarodowych i dyplomacji.

W rozdziale VII wskazano te spośród wszystkich instrumentów muzycznych, które – jak się wydaje – mają największy udział w procesie ustanawiania, sprawowania i utrwalania władzy oraz konserwacji porządków charakterystycznych dla formacji, którym służą.

Muzyka badana jest przez autorkę jako instrument przymusu stosowany dla podtrzymywania porządków o w pełni i otwarcie autorytarnym charakterze oraz porządków, gdzie przymus istnieje wbrew oficjalnej formule i ma charakter niejawny, kamuflowany w rozdziale VIII.

Rozdział IX poświęcony jest istocie i roli hymnów. Autorka wskazuje na warunki, jakie musi spełniać utwór muzyczny, by mógł pełnić rolę hymnu. Ta rola została omówiona przez autorkę za pomocą hym-

nów narodowych i państwowych. Hymny uznaje się, zdaniem autorki, za wizytówkę państw i narodów, a także regionów, które są ich siedliskiem, ponieważ zawierają one informacje zarówno o charakterze struktury, jak i zasadach, na których się wspiera hymn, celach, do których zmierza, wartościach, które w pierwszej kolejności ochrania. Biorąc pod uwagę wnioski dotychczasowe zawarte w poprzednich rozdziałach rozdział IV i V, tworzących fundament dla przyjętej tezy, w myśl której muzyka mieści w sobie emocje, ideały, tradycje i doświadczenia kierunkujące jakiś specyficzny, sobie właściwy sposób rozumienia i odczuwania różnego rodzaju grup społecznych, w tym i całych narodów, eksponując je, autorka starała się ocenić, czy także hymny jako gatunek muzyczny zawsze adekwatnie wyrażają swoistość formacji, dla której są skonstruowane.

Rozważaniom na temat funkcji w najbardziej opresyjnym obszarze rzeczywistości totalitarnej, jaką były obozy pracy i masowej eksterminacji poświęcony jest rozdział X. Autorka porównuje zadania, jakie pełniła muzyka w hitlerowskich i stalinowskich obozach koncentracyjnych, wskazuje w tym zakresie na podobieństwa i różnice oraz ich ideologiczne i historyczne źródła. Omawiając ten wąski, dotychczas znikomo – zwłaszcza w odniesieniu do obozów sowieckich – zbadany aspekt użyteczności muzyki o charakterze i skutkach politycznych, wskazano, między innymi, na konsolacyjny i eskapistyczny wymiar praktyk muzycznych podejmowanych przez pewne grupy więźniów.

Wybrane, szerzej stosowane, ukryte i otwarte, muzyczne sposoby wyrażania

protestu omówiono w rozdziale XI. Autorka wskazuje na średniowieczny rodowód muzycznych form kontestacji porządku politycznego – od chrześcijańskiej twórczości rytualnej *isrvente*, poprzez niemiecką klasyczną twórczość antynazistowską i piosenkę autorską okresu radzieckiego, do hip hopu. Tak więc nieprzypadkowo rodzaje i znaczenie muzyki kontestującej omówiono w rozdziale ostatnim.

Pracę tę rozpoczyna bardzo długi wstęp Iwony Massaki, gdzie autorka przedstawia książkę i przybliża jej treść oraz problematykę poszczególnych podpunktów, które są nasycone własnymi wnioskami i przemyśleniami (od s. 7 do s. 46). We wstępie także Iwona Massaka zapoznaje nas z celem pisania pracy, przyjętą perspektywą badawczą, zamysłem i metodą pracy, konstrukcją i zakresem problemowym. Nie jest wszakże pewne czy charakter i zasadność muzyki da się w ogóle opisać za pomocą jakichkolwiek metod, a tym bardziej wolnych od arbitralnych i naiwnych uproszczeń, od apriorycznych i stereotypowych wyobrażeń, które dla stworzenia większej wiarygodności człowiek uzupełnia faktami historycznymi, nie mniej sygnalizując złożoność społecznej rzeczywistości. Istnienie czegoś takiego jak muzyka tworzona z myślą o jednostce czy społeczeństwie zwykle nie budzi wątpliwości, to nie raz udowodnili nam psycholodzy obserwując reakcje człowieka na pewne bodźce przekazywane z zewnątrz. Czy można jednak wiarygodnie rozpoznać charakter muzyki prowadzonej przez kilka tysięcy lat? Iwona Massaka wierzy w taką możliwość. Przekonuje, iż na przestrzeni dziejów historycznych wiedza oraz

świadomość muzyki jako instrumentu wpływu politycznego ma głęboko ukryte motywy działania i znajomość jej jest nam potrzebna.

Należy również wspomnieć o bogactwie pozycji bibliograficznych oraz indeksie nazwisk, które stanowią cenną wskazówkę dla wszystkich zainteresowanych tą problematyką (w sumie 56 stron). Chronologiczny układ treści i jasny podział książki na części/rozdziały, ułatwia czytelnikowi odbiór lektury i swobodne poruszanie się w jej treści. W tej publikacji zabrakło mi ilustracji, która odpowiednio dobrana i adekwatnie wkomponowana jedynie by wzbogaciła doznania intelektualne czytelnika.

Raz jeszcze chciałabym podkreślić olbrzymi wysiłek badawczy Iwony Maszaki. Temat był trudny i pracochłonny ze względu na interdyscyplinarność występujących wątków. Najważniejsze jest jednak to, że owa monografia poświęcona muzyce jako zjawisku stymulującemu i kumulującemu polemiczność muzyki w życiu politycznym społeczeństw wszystkich krajów świata przedstawia muzykę jako instrument wpływu politycznego, który przecież może być wykorzystany do tworzenia tak bardzo potrzebnej dzisiaj aury sprzyjającej zgodnemu współżyciu wszystkich nacji, ras, kultur itd. Recenzowana praca stanowi istotne źródło wiedzy na temat podstawowych problemów związanych z nadużywaniem i manipulacją polityczną wykorzystującą muzykę. Wnioski, które nasuwają się po przeanalizowaniu problematyki muzyki jako instrumentu wpływu politycznego mogą posłużyć społeczeństwu i rządzą-

cym do zgodnego życia w pluralizmie kulturowym i etnicznym w dobie propagowanej globalizacji i integracji.

■ *Renata Runiewicz-Jasińska*

Kazimierz Łastawski, *Historia integracji europejskiej*, wydanie drugie poprawione, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, ss. 370.

W ostatnich kilku latach na polskim rynku księgarskim pojawiło się wiele publikacji poświęconych problematyce dotyczącej integracji europejskiej po II wojnie światowej oraz funkcjonowaniu instytucji Unii Europejskiej. Zainteresowanie tą problematyką wzrosło wraz z rozpoczęciem przez Polskę procesu negocjacji i wstępowania do struktur europejskich. Do tego nurtu publikacji wpisuje się recenzowana praca. Zaprezentowano w niej historię idei integracji europejskiej od czasów najdawniejszych do przełomu XX i XXI wieku. Jej Autor Kazimierz Łastawski jest uznanym specjalistą z tej tematyki. W jego dorobku naukowym jest między innymi monografia pt. *Od idei do integracji europejskiej* (opublikowana w 2004 r.) oraz wiele prac cząstkowych.

W recenzowanej pracy K. Łastawski zajął się historią procesu integracji europejskiej od czasów najdawniejszych do nam współczesnych. Praca ma charakter podręcznika akademickiego i jest przeznaczona dla studentów wyższych uczelni. Przy jego przygotowaniu Autor wykorzystał swoje doświadczenia wyniesione z długoletniej pracy w charakterze nauczycie-